

Innspill til Voldtektsutvalgets arbeid med forebygging av vold og seksuelle overgrep

1. I hvilken grad anser Utdanningsdirektoratet alderstilpasset seksualitetsundervisning som et tiltak for å forebygge voldtekt og andre seksuelle overgrep?

Utdanningsdirektoratet forvalter rammeplaner og læreplaner, samt informasjon og veiledning som skal bidra til å forstå og bruke rammeplanene og læreplanverket. I vårt svar tar vi utgangspunkt i vår rolle som rammeplan- og læreplanforvalter.

[Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver](#) inneholder ikke mål for hva barna i barnehagen skal lære, slik som læreplaner i fag. Rammeplanen retter fokus mot personalets oppgaver. Rundt temaene vold og seksuelle overgrep sier rammeplanen blant annet at personalet i barnehagen skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og at personalet må vite hvordan dette kan forebygges og oppdages. Samtidig skal barnehagen bidra til at barna blir kjent med sin egen kropp og utvikler bevissthet om egne og andres grenser. Personalet i barnehagen skal også bidra til at barna utvikler et bevisst forhold til retten til å bestemme over egen kropp og respekt for andres grenser. Barnehageeier har ansvar for å legge til rette for at personalet og andre ansatte i barnehagen har relevant og oppdatert kompetanse på dette feltet.

Gjeldende læreplanverk, LK20, som skolene er forpliktet til å følge, har mål for hva elevene i grunnskolen og videregående opplæring skal lære etter ulike årstrinn. I LK20 er temaet seksualitet tydeligere vektlagt enn tidligere. Bakgrunnen for dette var blant annet tre anmodningsvedtak fra Stortinget som understreket at det skulle være en del av fornyelsen av læreplanene for å sikre at seksualundervisningen i skolen inkluderer grensesetting og respekt for andres grenser.¹ Dette er fulgt opp i læreplanene ved at elevene blant annet skal utvikle kunnskap om seksualitet, seksuell identitet, grensetting og maktforhold. Dette er temaer som også berører vold og seksuelle overgrep. Elevene skal lære om temaet seksualitet i ulike fag og på ulike trinn, både i grunnskolen og i fellesfag i videregående opplæring. Det er også relevant i denne sammenhengen at læreplanverket har en overordnet del som beskriver det grunnsynet og de verdiene som skal prege pedagogisk praksis. I tillegg inkluderer det prioriterte tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring temaet seksualitet.

Læreplanene er utformet ut fra en alderstilpasning og progresjon i elevenes læring. Dette gjelder alt innhold i læreplanene, inkludert seksualitetsundervisning generelt og seksuelle overgrep spesielt. LK20 har åpne kompetansemål slik at målene skal kunne tilpasses lokale forhold og den enkelte elevgruppe. Læreren kjenner elevgruppen sin best og kan vurdere hva

¹ Anmodningsvedtak nr. 600, 12. april 2018, Anmodningsvedtak nr. 599 i Innst. 247 S (2016–2017) og Anmodningsvedtak nr. 921, 13. juni 2017 i Innst. 343 S (2016–2017).

som er god tilpasning og progresjon. Åpne kompetansemål gjør at det er skolene og lærerne som har ansvar for når og hvordan de ulike delene av målene jobbes med. Dette kan føre til variasjoner i undervisningen mellom skoler og kommuner, men alle er forpliktet til å gi elevene sine seksualundervisning som er i tråd med læreplanen.

Som en hjelp til skolene har Utdanningsdirektoratet utviklet en støtte- og veiledningsressurs til seksualundervisningen, som ligger tilgjengelig for alle på udir.no. Denne ressursen er utviklet i samarbeid med Helsedirektoratet og Barne,- Ungdoms- og familiedirektoratet, og formålet med ressursen er å støtte lærerne og skolene på et område som er krevende å undervise i. Ressursen retter seg i hovedsak mot lærernes planlegging og gjennomføring av undervisningen, og legger vekt på hvordan forstå og bruke læreplanene. I tillegg viser ressursen hvordan seksualundervisningen kan alderstilpasses og hvordan skolene kan jobbe med progresjon innenfor dette området.

Læreplanverket vektlegger elevenes medvirkning i undervisningen, som vil si at elevene aktivt skal delta i egen læring. For å få til alderstilpasset seksualitetsundervisning, er det viktig å treffe elevene der de til enhver tid er, når det gjelder spørsmål knyttet til kjønn og seksualitet. Derfor tar veiledningen blant annet for seg temaer knyttet til kjønn og seksualitet som det er diskusjon rundt og som spiller seg ut i offentligheten på ulike måter, og hvor det kan være krevende for lærerne å vite hvordan de skal ta opp temaene i undervisningen. Vi tenker da på temaer som for eksempel grensesetting, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Det har vært et viktig hensyn at veiledningen har en positiv inngang til seksualitet, men veiledningen omfatter også vanskelige temaer som vold og seksuelle overgrep.

Direktoratet har også utviklet en støtteressurs om [negativ sosial kontroll og æresrelatert vold](#). Denne ressursen kan bidra til økt kompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og konsekvenser av dette, hos ansatte i grunnopplæringen og skolefritidsordningen. I tillegg trekker ressursen frem temaene diskriminering, vold, kjønn, kropp, seksuell grensesetting, og seksualitet, inkludert kjønns- og seksualitetsmangfold. At elevene skal utvikle bevissthet om disse temaene, kan bidra til å forebygge vold og seksuelle overgrep.

Oppsummert for dette spørsmålet er vår vurdering at kravene i læreplanverket knyttet til opplæring om kjønn og seksualitet er et relevant tiltak for å forebygge voldtekt og andre seksuelle overgrep hos barn og unge. Dette gjelder spesielt skolens rolle i å legge grunnlag for at alle barn og unge får kunnskap og bevissthet om kropp, seksualitet og egne og andres grenser, og får reflektere over relevante problemstillinger knyttet til dette. Dette er temaer som krever at elevene modnes, samtidig som de utvikler kunnskap og kompetanse på områdene. Informasjon og veiledning fra Udir, statsforvaltere, skoleeiere og UH-sektoren og andre fagmiljøer kan være relevante tiltak for å støtte skolene i dette arbeidet. I tillegg er barnehagers og skolens arbeid med å ivareta et trygt og godt barnehage- og skolemiljø, et viktig utgangspunkt for å ta opp slike temaer på en god måte. Trygt miljø og trygge relasjoner til voksne gir også et godt grunnlag for at personalet i barnehagen og lærerne kan fange opp situasjoner og informasjon om elevenes liv på og utenfor skolen.

Det er mange temaer som skal ha plass i grunnopplæringen, og slik sett vil det sannsynligvis være utfordrende å skulle øke innhold og mål knyttet til seksualitet i læreplanene ytterligere. Ut fra utfordringsbildet, kan det være at tiltak for styrke kompetanse og samarbeid kan være vel så relevante. For å vurdere tiltak som kan bidra til god forebygging av voldtekt og seksuelle overgrep, ser vi det også som viktig å rette tiltak både mot kommunens helhetlige tjeneste og også andre aktører som jobber med barn og unge, og som også samarbeider med skolen. Eksempler på relevante aktører er foreldre, skolehelsetjeneste, øvrig helsetjeneste, fritidstilbud og frivillige organisasjoner.

2. Hva er direktoratets vurderinger av nylige funn som tilsier at mange elever ikke er fornøyde med seksualitetsundervisningen (Sec og samfunn, 2022), og at seksualitetsundervisningen i skolen varierer, bl.a. avhengig av kommunen skolen ligger i, skoleledelsen, samarbeid mellom lærere og helsesykepleiere, og den enkelte lærer (Støle-Nilsen, 2022)?

Gjennom vår kontakt med skolesektoren og andre aktører er vi kjent med at det over tid har vært diskusjoner knyttet til kvaliteten på seksualitetsundervisningen i skolen. Vi ser også et potensial for å videreutvikle kompetanse og praksis på dette området i skolesektoren.

I arbeidet med det nye læreplanverket ble temaet seksualitet tydeligere vektlagt i flere fag enn i tidligere, og med LK20 kan temaer som seksualitet, vold, seksuelle overgrep og krenkelses arbeides med på tvers av fag. En sentral intensjon med læreplanene for fag er at de skal gi lærerne faglig og pedagogisk handlingsrom. Dette er bakgrunnen for at vi har åpne kompetansemål som kan jobbes med på mange ulike måter. Det er et lokalt ansvar å velge innhold, arbeidsmåter og læringsaktiviteter som gjør at elevene når målene i læreplanen, men akkurat hvordan elevene skal nå målene sier ikke læreplanen så mye om. I og med at det er et lokalt ansvar hvordan kompetansemålene jobbes med og nås, vil undervisningen variere ut fra hvilke valg som gjøres i de ulike fagene på forskjellige skoler og kommuner. Både den enkelte lærer, skoleledelsen, samarbeid mellom lærere i forskjellige fag, og skolens samarbeid med helsesykepleiere vil ha betydning for kvaliteten på seksualitetsundervisningen elevene får. Alle er forpliktet til å undervise ut fra felles mål i læreplanverket. Vi vil understreke at godt samarbeid mellom de ulike aktørene er av betydning. Det handler om at hele laget rundt elevene fungerer godt.

Skoleeier har ansvar for å legge til rette for at lærere og andre ansatte har relevant og oppdatert kompetanse. For å utvikle seksualitetsundervisningen i norsk skole, mener vi at samarbeid er et stikkord. Det kan for eksempel ligge et stort potensial i samarbeid mellom lærerne og helsesykepleiere og mellom lærere i ulike fag. Skoleeier og skoleleder kan også legge til rette for samarbeid mellom skoler. Lærernes kompetanse er av stor betydning, og derfor har lærerutdanningene også et ansvar.

3. Hvilke konkrete tiltak mener direktoratet kan være aktuelle for å sikre mindre variasjon, og en styrking av alderstilpasset seksualitetsundervisning i alle skoler og barnehager?

Hvilke tiltak som vil være mest aktuelle for å sikre mindre variasjon og styrke alderstilpasset seksualitetsundervisning, vil kreve nærmere utredning. Ut fra våre svar på spørsmål 1 og 2 over og det vi vet om å utvikle god kvalitet i barnehager og skolens undervisning, ser vi at punktene listet opp under er av betydning. Vi ønsker å understreke at tiltakene er ikke listet opp etter en prioritert rekkefølge.

Når det gjelder tiltak som berører endringer i skolens innhold (læreplanverket), vil vi påpeke at temaene kjønn, seksualitet og grensesetting ble styrket med nytt læreplanverk i 2020. I den fasen vi er i nå, ser vi det derfor som mest relevant å støtte skoler og skoleeiere i å gjennomføre de endringene som nå er innført og vurdere kunnskap vi får om implementeringen.

- Barnehageeier som legger til rette for kompetanseutvikling hos personalet i barnehagen.

- Barnehage- og skoleledelse som legger til rette for kompetanseheving hos personalet om blant annet kjønn, seksualitet og grensesetting, og hvordan personalet kan snakke med barn og unge om disse temaene.
- Skoleeier som legger til rette for kompetanseutvikling og utvikling av seksualitetsundervisningen, gjerne gjennom samarbeid mellom ulike aktører slik som UH-sektor, andre fagmiljøer og skoler.
- Skoleledelse som legger til rette for systematisk arbeid med seksualitetsundervisningen, gjerne gjennom samarbeid mellom lærere og andre relevante aktører.
- Samarbeid mellom lærere i fag og mellom fag.
- Samarbeid mellom lærere og helsesykepleiere (skole og skolehelsetjeneste).
- God, faglig og didaktisk kompetanse hos lærere.
- Involvering av elevene i aktive læringsprosesser.
- Eksempler på mulige statlige tiltak, som bør vurderes i sammenheng:
 - Forskning og evaluering. Bl.a. er det igangsatt en evaluering av innføringen av læreplanverket som ble innført i 2020. Evalueringen inkluderer det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring.
 - Informasjon og veiledning knyttet til regelverk og kunnskapsformidling.
 - Ivareta temaet i statlige etter- og videreutdanningstiltak, kompetansepakker etc.
 - Tverrsektorielt samarbeid og nettverksbygging.
 - Eventuelt også tilsyn og/eller videreutvikling av regelverk.
 - Forslag til kompetansetiltak for alle ansatte i vgo knyttet til læringsmiljøfeltet, hvor seksuell trakassering og overgrep er et av utfordringsområdene, leveres i utredning til Kunnskapsdepartementet 01.11.23.

Vennlig hilsen

Hedda Birgitte Huse
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent